

NAXÇIVANDA NOVRUZ ADƏT-ƏNƏNƏLƏRİ VƏ MİLLİ DƏYƏRLƏRİMİZ

**Sədaqət NEMƏTOVA, filologiya
üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Yazıçılar və
Jurnalistlər birliklərinin üzvü**

Azərbaycan xalqının ən qədim bayramları içərisində Novruz bayramı öz həyatiliyi ilə daha çox seçilir, daha çox fərqlənir. Novruz bayramları, şənliklər şənliyi, xalqın ümumi sevincidir. Bu bayram xalq bayramlarımızın bəzilərinin özülü - bünövrəsi, başının tacı - zirvəsidir.

Min illər boyu Novruz bayramı Azərbaycan el şənliyi, el bayramı kimi geniş keçirilmişdir.

Bəzi tədqiqatçılar ən gözəl milli-mənəvi dəyərlərimizdən biri olan Novruz bayramını neçə il bundan əvvəl yarandığını söyləyirlər. Bu onu göstərir ki, Novruzun izləri Zərdüş peyğəmbərin dövründən əvvələ gedib çıxır. Belə qədim tarixə malik olan bu bayram böyük el şənliyi kimi Azərbaycanın hər bir bölgəsində təmtəraqla qeyd olunur.

Milli - mənəvi dəyərlərimizin ən böyük hamisi olan ulu öndərimiz Heydər Əliyevin dediyi kimi: "... İndi, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini, milli azadlığını əldə edəndən sonra Novruz bizim dövlət bayramımız olubdur. Buna görə də xalqımız gözəl ənənələrimizi son illərdə sürətlə bərpa edərək respublikamız, xalqımız bu bayramı ildən-ilə daha da şən, gözəl, yüksək səviyyədə keçirir".

Qədim tarixə malik olan, özündə çox qiymətli tarixi izləri qoruyub saxlayan qədim diyarımız Naxçıvanda da bu bayram lap qədim dövrlərdən keçirilir. Bu gün də bölgəmizin hər bir güşəsində Novruz şənlikləri əsl toy - bayrama çevirilib. Bu şənliklərdə qədim adət-ənənələrə, etiqadlara ciddi əməl olunur.

Novruz bayramının baharla bağlanması çoxlu folklor nümunələrimizdə yaşamaqdadır. Çünki baharın gəlişi torpağın oyanışıdır. Yada salsaq ki, ulu babalarımız tarixən maldarlıqla, əkinçiliklə məşğul olublar, onda yazın, təzə ilin - Novruzun gəlişinə onların daha çox sevinciklərinə şübhə yeri qalmaz.

Baharın gəlişi ilə bağlı çoxlu xalq oyunları, meydan tamaşaları, adətlər icra olunardı ki, onların bir çoxu bu gün də diyarımızda yaşamaqdadır. "Kosa-kosa", "Qodu-qodu", "Qəzmədaş", "Şıçan-pişik", "Dirədöymə", "Gizlənaç", "Gözbağlayıcı", "Bənövşə-bəndə düşə", "Topaldı-qaç", "Qayısağırmə" və s. oyunlar milli-mənəvi dəyərlərimiz kimi indi də qorunur, onların təbliği, gələcək nəsillərə ötürülməsi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Bu bayramın rəmzlərindən biri səmənidir. Bayram ərəfəsində elə bir ev tapmaq olmaz ki, orada səməni göyərilməsin. Səməni ilə bağlı daha bir adət səməni bişirməkdir. Ancaq asan olmadığı üçün hər adam onu bişirə bilməz. Ona görə də səməniyə xüsusi şəriyyəti olan qadınlar bişirirdi. Bunun üçün böyük tabaqlarda buğda töküblə isladırılar. Buğda göyərər, rişələri bir - birinə yapışardı. Sonra onu parça-parça doğrayıb əzərdilər. Onun ağ rəngli rişəsini sıxıb qablara yığdırlar. Sonra ona bir qəder su qatar, ocaq qurub mis qazanlarda bir neçə gün qaynadırlar. Bişənə yaxın rəngi yavaş - yavaş qızardı. Onun içinə qabıqlı qoz, fındıq tökdülər. Qonşular da bəzəkli xonça düzəldib aparardılar və "Allah qəbul ələsin" deyib həyətdə düzərdilər. Qaydaya görə həyətdə düzülən xonçalar evə qoyulmazdı. Belə ki, həyətdə ayaq qoymağa yer tapılmazdı. Gecə hamı oturub gözlərdi ki, filankəsin səməni qəbul olacaq, ya olmayacaq. Əgər səməni şirin çıxsa demək

qəbul olunub, əgər şirin deyilsə, deməli qəbul olmayıb.

Səməni halvası bişirmək də geniş yayılmışdı. Bu adət indi də bir sıra kəndlərimizdə, xüsusən Ordubad rayonunda yaşamaqdadır. Səməni halvası belə hazırlanır: sarımtıl rəngdə olan səməni cücərtilərini maşından keçirilir, şirəsinə ən əlavə edilib xəmir yoğrulur. Xəmir yağlanmış mis tavaya qoyulur, yanmasın deyərək zəif alov üzərində arabis çevirməklə dörd saat ərzində bişirilir. Hər dəfə xəmiri çevirəndə altına azacıq yağ tökülür. Axırda külləyə xırdalanmış qoz ləpəsi, ədviyyat (ciyə, darçın, istiot, razyana və bəhmöz)

Novruz bizim ən qədim milli bayramımızdır. O, xalq bayramıdır. Xalqımız çox-əsrlilik tarixində böyük sınaqlardan keçibdir. Tariximizin ağır, çətin dövrləri olubdur. İnsanlar ağır günlər, çətin illər yaşayıblar. Ancaq bunlara baxmayaraq Novruz bayramını heç kəs heç vaxt unutmayıb. Əksinə, Novruz bayramı insanları, xalqımızı həmişə sevindirib, ən çətin anlarda, ən ağır günlərdə də onlarda xoş nəfəsli əhval-ruhiyyə yaradırdı. Buna görə də bu bayram hər bir Azərbaycanlı üçün əziz bayramdır. Eyni zamanda, hər bir şəxsin qəlbinin bayramıdır, hər bir ailənin bayramıdır.

Heydər ƏLİYEV

vurulub möhkəm qarışdırılır. Hazır halvadan iri şirniyyatlar formasında paylar düzəldilir.

Yeri gəlmişkən qeyd etmək istərdim ki, Novruzda bişirilən şirniyyatlar içərisində Ordubad paxlavasının, şəkərburasının, qozlu Ordubad durməyinin öz yeri, öz dadı-tamı var. El arasında sucuq kimi tanınan şirniyyat növü Ordubad rayonunda daha gözəl bişirilir. İçərisinə qoz, yaxud badam ləpəsi qoyulan bu şirniyyatlara indi Azərbaycanın müxtəlif yerlərində rast gəlmək olar.

Bağlar diyarında yaşanan Novruz adətlərindən biri də "Xan bəzəmə"dir. Xan bəzəmə mərasimi hər il Novruz bayramı günü keçirilir. Novruzda Ordubadda üç gün dalbada "Xan" bəzəyirlər. Bir nəfəri "Xan" seçirlər. Onu əməlli-başlı "Əsl" xan kimi geyindirirlər. Başına tac qoyurlar. Meydana hündür bir taxt düzəldib "Xan"ı oturdurlar. İki nəfər balaca uşaq "Xan"ı yelpiklə yelləyir. Kim istəyir kö-nüllü ona nökr, qulluqçu olur.

Qız-gəlinlər, qonaqlar meydanın dövrəsinə düzülüb tamaşa edirlər. Xanın yanına bəzənmiş xonçalar, səmənilər düzülür. "Xan" əmr verir. Hamı çalib oynayır. Hər öz qabiliyyətini nümayiş etdirir. Burada "Təlxək"lər də olur. Onlar "Xan"ı güldürməyə çalışırlar. "Xan" isə görə gül-məsin. Əgər gülse, onu suya basırlar, təzə "Xan" seçirlər. Meydana bir qab qoyurlar. Hamı ora xələt atır. Əgər "Xan" üç gün vəzifəsinin öhdəsindən yaxşı gəlsə, bu xələtlər ona çatır.

Çərşənbə axşamı Ordubad rayonunun kəndlərində dağların başında tonqal qalamaq ənənəsi də var. Kəndin cavanları əv-

vəlcədən hazırlıq işləri görər, lazım olan yanacaqları dağın zirvəsinə qaldırırlar. Gün batana yaxın tonqallar alovlanır, qonşu kəndlərin uşaqları da öz tonqallarını çatarlar. Bütün dağların zirvələrində ulu Dədə Qorqudun dediyi kimi, bayram, şənlik tonqalları el bayramının təntənəsindən soraq verər. Novruzda axır çərşənbə günü Naxçıvanda "İlaxır" və ya "Yeddi lövin" adı altında bayram edilir. "İlaxır" ilin axır, "Yeddi lövin" isə "Yeddi növ", "Yeddi cür" deməkdir. Buna "löyün" də deyirlər. Bu bayramda bazardan hər nə alınsa yeddi növ alınmalıdır. Son çərşənbə günü nişanlı qızlara pay aparmaq adəti də diqqəti

lardan şal, papaq atmaq adəti indi də yaşayır. Uşaqlar, yeniyetmələr axşam qonşuların və yaxınların evlərinə şal, papaq atırlar. Ev sahibləri həmin yaylıqlara, papaqlara pay qoyurlar. Bayram şirniyyatı, qoz, fındıq, şabalıd, alma və s. Çərşənbə günü qapı pusmalar da olur. Ona görə də görək çərşənbə axşamlarında, Novruz günündə ağızdan pis söz çıxmaya. Qonşular ürəklərində niyyət tutub, qapılardan qulaq asırlar. Eşitdikləri ilk söz xeyirli sözdürsə demək arzusu həyata keçəcək.

Naxçıvanda bayram günləri həyətdə bəzən təmizləmək, bayrama bir neçə gün qalmış evin yorğan-döşəyini, paltarlarını bayıra töküblə təmizləmək adəti xalqımızın təmizliklə bağlı inanclarındandır. Xalqda belə bir inam var ki, Novruzda il təzələndiyi kimi, hər şey təzələnməli, təmiz olmalıdır. Elə buna görə də bayram ərəfəsində hər bir uşağa təzə paltar alınır, uşaqlar bir dəsmalla, köynəklə, corabla olsa belə sevindirilir. Gənc qızlar çərşənbə axşamı qonşu evlərə gələr, əllərində bəzən iki stəkan, fincan götürürlər. Ancaq danışmazlar, ev sahibi onun niyyət tutduğunu bilib, o qabların birinə su tökər. Ondan sonra həmin qız danışar, niyyətinin baş tutub-tutmayacağını söylər.

Ustad Şəhriyar məşhur "Heydər-babaya salam" poemasında sanki Naxçıvanda Novruz adətlərini qələmə alıb:

Bayram idi, gecəqışı oxurdu,
Adaxlı qız bəy corabın toxurdu.
Hər kəs şalın bir bacadan sorurdu,
Ah nə gözəl qaydadır şal sallamaq,
Bəy şalına bayramlığın bağlamaq.

Şal istədim ,məndə evdə ağladım
Bir şal alıb tez belimə bağladım,
Qulamgilə qaşdım ,şalı salladım,
Fatma xala mənə corab bağladı,
Xan nənəmi yada salıb ağladı.

Göründüyü kimi, bu milli etnoqrafik parçalar hamımıza tanışdır, doğmadır. Bu adət-ənənələr qədim dövrlərdə olduğu kimi bu gün də Azərbaycanlıların yaşadığı hər bir eldə, obada yenə də icra olunmaqdadır.

Bütün bu deyimlər onu göstərir ki, min illikləri aşsın gələcək milli bayramımız Novruz bütün qadağalara, yasaqlara baxmayaraq yaşaymış, yaşayır və yaşayacaqdır.

Müstəqillik illərində bütün milli adət-ənənələrimiz kimi Novruz bayramımız da daha geniş miqyasda qeyd olunur. Oeyd edək ki, milli adət-ənənələrimizi, milli dəyərlərimizi qoruyub saxlamaq baxımından Naxçıvan həmişə seçilib, fərqlənir. Milli kökə və adət-ənənələrə qədim diyarımızın sakinləri qırılmaz tellərə bağlı olduğu üçün bundan sonra da qədim, həmişə yaşar el bayramımız Novruzunu daha böyük sevinclə qeyd edəcəkdir, onu qoruyub gələcək nəsillərə ən dəyərli milli bayram kimi çatdıracaqlar.

Novruzum

Bahar gəlir, aləmə nur ələdir,
Çöllər, düzler yaşıl dona bələdir,
Qız, gəlinlər deyib-gülüb, öylənir,
Xoş gəlibdi yurdumuza Novruzum.

Axar sudan qızlar qismət diləyir,
Buludlar da yaz yağışın çiləyir,
Qoca nənəm xeyir-dua eyləyir,
Xoş gəlibdi yurdumuza Novruzum.

Bayram günü kəsülülər barışıq,
Mərd idgildər cəngi çalır, yarışır,
Sevinç, şadlıq bir-birinə qarışıq,
Xoş gəlibdi yurdumuza Novruzum.

Süfrələri bəzəyir göy səməni,
Yaz yağışı yuyur, çöllü-çəmənini,
Qızlar dərir nergizi-bənövşəni,
Xoş gəlibdi yurdumuza Novruzum.

Sədaqət Nəmətova

Ağrılığım, uğurluğum
Bu tonqala tökülsün

Bir sıra kəndlərimizdə çərşənbə axşamı Xıdır bayramında olduğu kimi, qapı-